

“დაკარგული” ქვეყანა

რატომ არის საქართველოს ისტორია და კულტურა ასე
ნაკლებ ცნობილი ინგლისურად მოლაპარაკე მსოფლიოში?

პიტერ სკინერი

*ამერიკელი ისტორიკოსი, წარმოშობით ბრიტანელი, ავტორი ევროპის
რვა ენაზე თარგმნილი წიგნისა - “მსოფლიო სავაჭრო ცენტრი”. 2013
წელს ამერიკაში გამოიცა მისი წიგნი „საქართველო: ქვეყანა კავკასიის
იქით“ (Georgia: The Land behind the Caucasus). ცხოვრობს ნიუ-იორკში.*

რეზიუმე: 2013 წლის ნოემბერში ჟურნალ „ქართველოლოგის“
რედაქციას წერილი მოსწერა ამერიკაში მცხოვრებმა ქართველმა
არქეოლოგმა ლევან კიკნაძემ, გაგვაცნო ამერიკელი ისტორიკოსი
პიტერ სკინერი, რომლის ილუსტრირებული წიგნი საქართველოს
ისტორიაზე მზადდებოდა გამოსაცემად. თან შემოგვთავაზა
გამოსაქვეყნებლად პიტერ სკინერის სტატია და გვაუწყა ავტორის
გულისტკივილი იმის თაობაზე, რომ ინგლისურენოვანი
მკითხველისთვის ძალზე ცოტაა ცნობილი საქართველოს
ისტორიაზე და არც სათანადო ლიტერატურაა ხელმისაწვდომი.
მე, ჩემი მხრივ, ვაუწყე ბატონ პიტერს, რომ ჩვენში ინგლისურ
ენაზე უკანასკნელ წლებში რამდენიმე მნიშვნელოვანი წიგნი
გამოიცა და საზღვარგარეთელმა ქართველოლოგებმაც
სქელტანიანი მონოგრაფიები გამოაქვეყნეს ინგლისურ და
გერმანულ ენებზე საქართველოს ისტორიის შესახებ. მაგრამ ამავე
დროს მისი წერილის გამოქვეყნება, სათანადო ექსპერტიზის
შემდეგ, აუცილებლად მივიჩნიეთ. სტატიაში ჩანს დიდი
სიყვარული და აღფრთოვანება საქართველოს მდიდარი
კულტურით და ხანგრძლივი გმირული ისტორიით. მაგრამ,
ამასთან ერთად, გულისტკივილიც იმის შესახებ, რომ ინგლისურ
ენაზე ამ ქვეყნის შესახებ ძალიან ცოტა იბეჭდება და რაც
დაბეჭდილია, არაა ხელმისაწვდომი ფართო მკითხველი
საზოგადოებისთვის.

ვფიქრობ, ქართულმა სამეცნიერო წრეებმა და კულტურის
მესვეურებმა უნდა გაითვალისწინონ ამერიკელი მკვლევარის
შენიშვნები. ჩვენ უნდა შევძლოთ ჩვენ მიმართ თანაგრძნობითა და
გულისტკივილით გამოთქმული შენიშვნების მოსმენა, შემდეგ -

მათი გააზრება და გამოსასწორებლის, რაც შეიძლება მალე, გამოსწორება.

სტატიას ვაქვეყნებთ პარალელური ქართული თარგმანით, რომელიც შეასრულა ბატონმა ლევან კიკნაძემ.

რედაქტორი

საკვანძო სიტყვები: საქართველოს ისტორია, ქართული ლიტერატურა, პიტერ სკინერი.

ა) რატომ არის საქართველოს ისტორია და კულტურა ასე მცირედ ცნობილი ინგლისურად მოლაპარაკე მსოფლიოში?

ინგლისურად მოლაპარაკე ადამიანები „საქართველოს“ პირველად (და ხშირად უკანასკნელად) საკლასო ოთახში ხვდებიან, სადაც ეცნობიან მითს იაზონისა და არგონავტების შესახებ. ამით მათ ბუნდოვანი წარმოდგენა ექმნებათ კოლხეთსა და კავკასიაზე, მაგრამ საქართველოსთან ურთიერთობა მოსწავლეებისთვის ამითვე მთავრდება. შემდგომ ჩვენ შეიძლება მივყვეთ პომპეუსს აფრიკასა და ესპანეთში, მაგრამ არა იბერიასა და კოლხეთში. ამით ამოიწურება ჩვენი უმნიშვნელო ცოდნა საქართველოს წარსულზე. საკითხავია - რატომ? რატომ არ იცის არაფერი

უმრავლესობამ ამ ქვეყნის შესახებ? არაფერი იცის მის ბრწყინვალე ქრისტიანულ კულტურასა და აქ მცხოვრები ხალხის განსწავლულობაზე; არაფერი იცის საქართველოზე, რომელიც შეუპოვრად იბრძოდა არაბების, ჯალალედინის, მონღოლების, თემურ-ლენგის, სპარსეთის, თურქეთისა და რუსეთის წინააღმდეგ... რატომ არ ვიცით ჩვენ, ვინ იყო ფარნავაზი, ვახტანგ გორგასალი, დავით აღმაშენებელი, თამარი, თეიმურაზ I, ვახტანგ VI, ერეკლე II?.. რატომ არის, რომ ასე ძალიან ცოტა რამ ვიცით “ვეფხისტყაოსანზე” და რომ ჩვენთვის სრულიად უცნობია წერეთლის, ჭავჭავაძის, ვაჟას ან გალაკტიონის სახელები? არ ვიცით ვინ იყო ფიროსმანი, გუდიაშვილი, კაკაბაძე...

უმთავრესი პრობლემა ქვეყნის ადგილმდებარეობა გახლავთ: საქართველო მდებარეობს კონსტანტინოპოლის იქით, ევროპის ჩვენული ხელოვნური საზღვრის მიღმა. ამავედროულად, ჩვენთვის საქართველო არც ახლო აღმოსავლეთთან არ ასოცირდება. ურთიერთობას აძნელებს ქართული ენაც - თავისი რთული დამწერლობით, შესაბამისად, ნაკლებად ხელმისაწვდომია ლიტერატურაც. ამ ყველაფერთან ერთად, საქართველო, მოზაიკის მსგავსად, მუდმივად იცვლის თავის პოლიტიკურ ერთეულებს, რითაც კიდევ უფრო ბრკოლდება ქვეყნის შემეცნება. ამ მხრივ რელიგიაც ვერ გვიწყობს ხელს, რადგან მხოლოდ სპეციალისტი თუ ხედავს კათოლიციზმსა და პროტესტანტიზმის მიღმა ქართულ მართლმადიდებლურ კულტურას. საქართველო ჩვენთვის (1990 წლამე მაინც) შეიძლება ჩაითვალოს “ისტორიის შვილობილად”, ჩვენ იგი წარმოგვიდგებოდა ქვეტექსტად სპარსეთის, თურქეთისა და რუსეთის ტერიტორიებისა, რაც, რა თქმა უნდა, არის სამარცხვინო და ინტელექტუალურად შეზღუდული თვალსაზრისი, მაგრამ ეს ხომ რეალობაა?

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ უგულებელყოფა მცირე ქვეყნების ისტორიის თანამდევია, მაგრამ ისიც გასათვალისწინებელია, რომ საქართველოს ჯერ არ აუშუშავებია შეთანხმებული პროგრამა, რომლითაც ითარგმნება ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი ისტორიული და

პროფესიონალურად არ იკვლევს ისტორიას, მათი ნაყოფიერი გამოყენება ძნელდება. ამ ორ წიგნს კიდევ ერთი დიდი პრობლემა აქვს. წიგნები არის კომპიუტერის საშუალებით თარგმნილი, შესაბამისად, ტექსტი ხშირად დაკნინებული ინგლისურით არის გადმოცემული. თან თითოეული მათგანი ღირს \$250 დოლარზე მეტი, რაც კიდევ უფრო დიდ ბარიერს წარმოადგენს მოყვარულისთვის! ინგლისურენოვანი დაინტერესებული მკითხველი განიცდის ლიტერატურის სიმცირეს საქართველოს ისტორიაზე, რაც დააკმაყოფილებს არა მხოლოდ სწავლულთა და აკადემიურ დონეს, არამედ, უბრალოდ, მოყვარული მკითხველის მოთხოვნილებებს, რომელსაც თავისი ცოდნის არეალის გაზრდა სურს. დიდი მოთხოვნაა თანმიმდევრულ ქრონოლოგიურ ნაშრომზე, რომელშიც ნათლად იქნება წარმოდგენილი ციტატები ქართლის ცხოვრებიდან, ვახუშტის, მარი ბროსეს, ივანე ჯავახიშვილის და ასევე თანამედროვე ისტორიკოსებიდანაც. კარგი იქნებოდა, ცალ-ცალკე ტომები დათმობოდა არქიტექტურას, მხატვრობასა და ლიტერატურას.

რაც შეეხება ინგლისურ ენაზე გამოცემულ ნაშრომებს, ისინი მთლად ხელწამოსაკრავი არ არის. უძვირფასესი

ნაშრომები გვაქვს ბრწყინვალე სწავლულთა და მოღვაწეებისგან. მაგ., ოლივერ უორდროპის “საქართველოს სამეფოს ისტორია” (A History of Kingdom of Georgia, 1888), დ. ალენის “ისტორია ქართველი ხალხისა” (A History of the Georgian People, 1932), დ. მ. ლენგის “ბოლო წლები საქართველოს მონარქიისა” (*Last Years of the Georgian Monarchy*, 1957) “საქართველოს თანამედროვე ისტორია,” (A modern History of Georgia, 1962) და რ. გ. სუნის “საქართველოს ისტორია” (A History of Georgia, 1988). ყველაზე უახლესს ჩვენ შეგვიძლია მივესალმოთ, ბატონ დონალდ რეიფილდის სიღრმისეულ და დეტალურ წიგნს “იმპერიის ნაპირი” (*Edge of Empire: A History of Georgia*, 2012). ლიტერატურის ხაზით მოგვეპოვება უორდროპის ნათარგმნი “ვეფხისტყაოსანი” (1912) და დონალდ რეიფილდის ბრწყინვალე “ქართული ლიტერატურა” (The Literature of Georgia 1994). ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი - აკადემიური ნაშრომია და არა პოპულარული, ფართო მასშტაბზე გათვლილი გამოცემა. ყველა ეს წიგნი მკითხველისგან დიდ განსწავლულობას მოითხოვს. ყველაზე ადრეული გამოცემები კი აღარ მოიპოვება და თუ სადმე წავაწყდით, ძალიან ძვირი ღირს. უფრო თანამედროვე გამოცემებიც ასევე ძვირია. უნივერსიტეტების ბიბლიოთეკებს კი აქვთ ეს წიგნები, მაგრამ, უპირატესად, მკითხელს უფლებას არ აძლევენ წიგნი ითხოვოს.

ნაციონალურ და საუნივერსიტეტო ბიბლიოთეკების მეცნიერულ წიგნებსა და ჟურნალებში სხვა, უფრო სპეციფიკური მასალებიც მოიპოვება. ესენია: რ. ტომსონის თარგმანი „ქართლის ცხოვრებისა“ (I-VI ნაწილები), „ბედი ქართლისა“ (რედაქტორები: კ. და ნ. სალიები). ასევე არსებობს რამდენიმე ქართული პოემისა და მოთხრობის თარგმანი.

(გ) პრობლემის გადაჭრის მცდელობა; ერთი მწერლის თვალსაზრისი

ჩემთვის მალევე გახდა ნათელი, რომ, თუ გადავწყვეტი დამეწერა საშუალო დონისთვის მისაწვდომი თხრობა საქართველოს ისტორიაზე - დაწყებული ბერძნულ-კოლხური პერიოდიდან, დამთავრებული საბჭოთა ჯარების

ოკუპაციამდე 1921 წელს, თავისი რუკით ყოველი საუკუნისთვის (ესე იგი, ოცი ფერადი რუკით), 140 შავ-თეთრი ილუსტრაციის თანხლებით, ეს სამუშაო საკუთარ თავზე უნდა ამეღო. ჩემი ნამუშევრიდან დღეს 500 ფურცელია გამოსული. ჩემი წიგნი არ გახლავთ ორიგინალური აკადემიური ნაშრომი; აქ არ არის აქამდე უცნობი წყაროების არქივები, არამედ ის მხოლოდ განიხილავს საქართველოს ისტორიას უფრო მარტივ კონტექსტში. ჩემი წიგნი ეყრდნობა დაახლოებით 300 სხვა წიგნს (მათ შორის 95% ინგლისურ ენაზეა), ყოველი ჩემი გამოყენებული წყარო მიუთითებს ორიგინალზე და ეუბნება მკითხველს, რა საიდან ამოვიღე. თუმცა ციტირებული მასალების უმრავლესობა პირველად იხილავს დღის სინათლეს არაკადემიური წრეებისათვის. ჩემს წიგნში მითითებულია ყველა გამოყენებული წყარო, მაგრამ სამწუხაროდ, იქიდან მკითხველს რეალურად ძალიან ცოტაზე მიუწდება ხელი, უნივერსიტეტების ბიბლიოთეკებში დაცული ლიტერატურის გარდა. ყოველი ცდა საქართველოს ისტორიის შესწავლისა უცხოელის მიერ, მით უფრო, ვინც არ არის ამ სფეროს სპეციალისტი, კადნიერება და აჩქარებაა. ჩვენ არ ვითხოვთ, ამ წიგმა დააკმაყოფილოს ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი პირობა. ჩვენი წიგნი მხოლოდ იმის მცდელობაა, წააქეზოს ქართველი აკადემიკოსები და სწავლულები, რათა თქვან: “ეს წიგნი შეიძლება იყოს დასაწყისი, მაგრამ ჩვენ ბევრად უკეთ წარმოგიდგინთ საქართველოს ისტორიას ინგლისურად მოლაპარაკე სამყაროსთვის; ჩვენი ასეთი წამოწყება, უპირატესად, საქართველოს ინტერესებში შედის, რათა ჩვენი კულტურა და ისტორია უფრო ფართო აუდიტორიისათვის წარმოვაჩინოთ.”

(გ) რა უნდა გაკეთდეს საიმისოდ, რომ ითარგმნოს ძირითადი წიგნები?

როგორ შეიძლება, ეფექტურად წარმოვაჩინოთ საქართველო ფართო მასშტაბის სარბიელზე რიგითი მოყვარული მკითხველისათვის? უპირველესი, რაც უნდა გაკეთდეს და სასიცოცხლო პირველი ნაბიჯი, მიმზიდველი წიგნის გამოცემაა - კარგად ილუსტრირებული, არაქართველი მკითხველისთვის შთამბეჭდავი საქართველოს ისტორია, რომელიც მუდმივად

გამოიცივმა ხელახლა და რაც მთავარია, ხელმისაწვდომ ფასებში.

დღევანდელ ვიზუალურ სამყაროში, სადაც ყველაფერი ეკრანიზირებულია, წიგნი აუცილებლად უნდა შეიცავდეს ფერად რუკებს. ქვეყნის ისტორია უნდა წარმოგვიდგეს არა მხოლოდ თხრობის საშუალებით, არამედ მოვლენებიც სხვადასხვა ვიზუალური საშუალებით უნდა დაგვანახოს. ეს შეიძლება მოხდეს რუკებით ან ძველი ჩანახატებით, რაც სათანადო წარმოდგენას შეუქმნის მკითხველს. ასევე აუცილებლად გვჭირდება ქრონოლოგიები, გენეალოგიები და ბიბლიოგრაფიები (რომლებშიც მითითება იქნება როგორც ქართულ, ასევე არსებულ ინგლისურ წყაროებზე). თუ გვსურს,

საქართველოს ისტორია მკითხველს ფართო კონტექსტში შევთავაზოთ და ხელი შევუწყოთ წიგნის გაყიდვა-პოპულარიზაციას, საჭირო იქნება გამოიცეს სერიები წიგნებისა, რომლებიც უცხოელებს გააცნობენ ქართულ კულტურას, უფრო ფართოდ დაანახებენ ქართული კულტურის სიღრმეს.

მაგალითად, რამდენიმე მცირე მოცულობის წიგნი ქართულ პოეზიაზე, რელიგიაზე, არქიტექტურაზე, ქართველ მოგზაურებზე (სულხან-საბას მოგზაურობა ევროპაში, თეიმურაზ ბატონიშვილის მოგზაურობა), ციხე-სიმაგრეებსა და საბრძოლო ხელოვნებაზე, ასევე წიგნები კულინარიასა და ღვინოზე. ამგვარი სპეციალური სერიები დიდად წასწევენ წინ ინგლისურად მოლაპარაკე ქვეყნებში ქართული კულტურის დანერგვის საქმეს. წიგნების ყველა სერია პუპულარიზებას უნდა უწყვედეს წინა სერიებს და ეს იქნება ერთგვარი რეკლამაც ამ სახის ლიტერატურისა. სამწუხაროდ, ძალიან მცირეა ამ სახის ნაშრომები, ჩვენ არ გვაქვს მსგავსი თემატური სერიები და რაც კიდევ უფრო დასანანია - არ გაგვაჩნია არანაირი წყაროები, რომლებიც ასეთი წიგნების მოძიებაში დაგვეხმარებოდა.

საქართველოს მდიდარი და გავლენიანი კულტურის ისტორია, რომელიც თავისთავადია, განუმეორებელი და არა მეზობელი ქვეყნებისგან შეთვისებული, იყო და არის უნიკალურად ქართული. მონასტრები და სამწერლო-საგანმანათლებლო კერები ათონის მთაზე, სინას მთაზე, სირიაში, ასევე იერუსალიმსა და ბულგარეთში - ამის ერთ-ერთი დამამტკიცებელი საბუთია. ურთიერთობანი ბიზანტიასთან, მონაწილეობა ჯვაროსნულ ომებში, ელჩობა ევროპის სამეფოებში, მეწინავე როლების აღსრულება სპარსეთსა და რუსეთში - ეს ქართული კულტურის უნიკალურობის ნაწილია, რაც ძალიან მცირედ არის ცნობილი. დიახაც, ნებისმიერი ქვეყნის ლიტერატურა ამჟღავნებს იმ ღრმა სიმდიდრეებს, რაც თითოეულ კულტურაში იმალება. ჩვენ გვაქვს “ვეფხისტყაოსნის” თარგმანი ვ. უორდროპის (1912), ვ. ურუშაძის (1968), ვ. ვივიანის (1877) და რ.სტივენსონისა (1977), მაგრამ ისინი ნაკლებად არის ცნობილი. დონალდ რეიფილდი

(იხ. ზემოთ) გვაძლებს ზევრ ბრწყინვალე თარგმანს ქართული პოეზიიდან, პოემებს მთლიანი სახით - იშვიათად, გასაგები მიზეზების გამო. *ქართული პოეზია* (*Georgian Poetry*, 2004), გამომცემელ ბადრი შარვაძის შენიშვნებით, წარმოგვიდგენს სრულ თარგმანებს (დ. რეიფილდის), სადაც არის 125 ქართული პოემა, მაგრამ ამ წიგნის მოპოვება ფიზიკურად შეუძლებელია.

პროზის ფრონტზე შემთხვევით შეიძლება გადააწყდე გამსახურდიას “დიდოსტატის მარჯვენას” (1955, მოსკოვი) და გრიგოლ აბაშიძის “ლაშარელას” (1981), რომლის მხოლოდ პირველი ნაწილია ნათარგმნი. ვიცით, რომ არსებობს უორდროპის ქართული ხალხური მითების თარგმანი (*Georgian Folk Tales*), მაგრამ ამ წიგნის შოვნაც შეუძლებელია. მხატვრობა, არქიტექტურა, დეკორაცია და სამზარეულო ზევრად კარგად არის წარმოჩენილი, თუნდაც მხოლოდ თბილისში მოგზაური ტურისტისთვის. მაგრამ ჩვენ მაინც გვაკლია ფიროსმანი, გუდიაშვილი, გამრეკელი, იშხნელი... ეს მცირედი ჩამონათვალია. თბილისში, მართალია, უხვადაა წიგნები ეკლესია-მონასტრებსა და მათ არქიტექტურაზე, მაგრამ თითქმის არ იშოვება ნაშრომები ციხე-სიმაგრეებსა და ციხე-დარბაზებზე.

ქართულ სტამბებში დაბეჭდილი წიგნის ხარისხი და გამოცემის დონე მაღალია. მაგალითად, თბილისის, მცხეთის და ქუთაისის სერიები, ანდა ძველი ქართული ქალაქებისა და სოფლების სერიები; საქართველოს ნაციონალური ტურიზმის სააგენტოს გამოცემები და რამდენიმე წიგნი ქართულ სამზარეულოზე, ქსოვილებსა და ღვინოზე... მაგრამ როგორ უნდა მიაკვლიოს ადამიანმა ამ წიგნებს? საზღვრგარეთ ეს თითქმის შეუძლებელია, თუ საქართველოში არ ჩახვალ და არ იყიდი!

ეს წერილი უნდა დასრულდეს ბოდიშის მოხდითა და თხოვნით. არცერთ უცხოელს არ შეუძლია, ობიექტურად განსაზღვროს საქართველოში ინგლისურ ენაზე მიმდინარე მთარგმნელობითი საქმიანობა და შესთავაზოს, რომელი

მწერლები უნდა ითარგმნოს. დაფინანსება ყოველთვის პრობლემა იქნება. მაგრამ თანამედროვე ინტერნეტის ხანაში, რომელშიც დღეს ვცხოვრობთ, მხოლოდ მცირე თხოვნა გვექნება: ერთი ინტერნეტგვერდი მაინც არსებობდეს, სადაც განთავსდება ინგლისურ ენაზე ნათარგმნი ქართული ნაშრომები და საიდანაც მოყვარული მკითხველი ამ წიგნების შეკვეთას შეძლებს. ეს იქნება პირველი სასიცოცხლო ნაბიჯი ქართული ისტორიით, კულტურითა და ლიტერატურით დაინტერესებული ფართო საზოგადოების მოპოვებისთვის, რასაც უძველესი კულტურული მემკვიდრეობით მდიდარი საქართველო ნამდვილად იმსახურებს.